

BETH

Publikumstjenesten

Macbeth : av William Shakespeare

23g060158

MACBETH: EN VANDRENDE SKYGGE

Av **Janne Stigen Drangsholt** – Professor i engelsk ved UIS

Macbeth regnes for å være Shakespeares mest ulykkesbringende stykke. Hvorfor det, egentlig?

DRAMA OG POLITIKK

Tragedien vurderes gjerne som å være universell. Sorg og fortvilelse er grunnleggende menneskelige følelser som ikke avhenger av kulturelt eller historisk rammeverk. Samtidig er tragedien som litterær sjanger et europeisk fenomen. Og den begynte som en politisk institusjon. Tragisk drama ble fremført i det gamle Hellas som en del av Dionysosfestivalen, og var statens ansvarsområde. Staten betalte lønnen til skuespillerne, og borgere som ikke hadde råd til billett kunne søke

om midler fra et eget fond. Tragedien var i det store og hele en årlig affære hvor staten presenterte seg selv som teater. Og tragediens tekst ble en del av den store offentlige samtalen som bekreftet statens viktige rolle i folks liv.

Da Shakespeare skrev sine tragedier var funksjonen fremdeles politisk. På begynnelsen av 1600-tallet var man av den oppfatning at kongens makt var gitt av Gud (noe som var praktisk for Tudorene, hvis krav på tronen egentlig ikke var skikkelig fundert). Derfor viste tragediene som regel frem maktreisen og fallet til enkeltindivider. Selve det politiske systemet var regnet som stabilt og urokkelig. Samtidig var det stadig flere som stilte spørsmål ved sammenkoblingen mellom Gud og kongemakten, for eksempel Machiavelli, som mente at prinser ikke ble laget av Gud, men av et system som tillot dem å gripe makten.

Denne tvilen finner vi også i *Macbeth* (1606). Handlingen går ut på at Macbeth, som er en skotsk general, får vite fra tre hekser at han skal bli konge

i Skottland. Når han forteller det hjemme, drar Lady Macbeth raskt konklusjonen at han bør drepe den sittende kongen. Det er på dette tidspunktet kaos oppstår, fordi kong Macbeth ikke klarer å slutte og drepe folk når han først har begynt. Til slutt tar Macduff, som har fått familien sin drept av Macbeth, livet av den gale kongen, og alle kan puste lettet ut. Eller kan de det?

Teatertradisjon har definert *Macbeth* som det mest ulykkesbringende av alle Shakespeares stykker, særlig for skuespillerne. Men det kan også oppleves som en smule intenst for publikum. For det Barden gjør med dette stykket, er at han stiller spørsmål rundt kongens guddommelige status. Det er tanken om at hvem som helst kan bli konge, som gjør at Macbeth tar livet av

ham i utgangspunktet, og denne tanken skaper altså kaos i landet, samtidig som den også sår lignende tvil hos tilskueren. Og selv om Shakespeare også hyller kong James I, for eksempel gjennom å innlemme hekser i handlingen, som viser til kongens interesse for nettopp heksestudier, så er det altså problematisering av kongens status som ligger til grunn for hele handlingen. Sammen med Macbeths evne til å visualisere en helt annen politisk struktur. Og det kjennes ikke helt greit.

IMAGINASJONENS TRAGEDIE

Alle tragiske helter har en karakterbrist som gjør at de gaper over mer enn de kan tygge. Det er det som på fagspråket kalles hubris. Hos Macbeth er det fantasien som er akilleshælen. Macbeth er kanskje Shakespeares mest ulykkelige karakter, nettopp fordi han har så god fantasi. Det er derfor litteraturkritiker Harold Bloom omtaler *Macbeth* som en «tragedy of the imagination», eller imaginasjonens tragedie. For Macbeth presser fantasien sin til et punkt hvor han selv mister kontroll og oversikt. Mens andre tragiske skurkete helter, som Christopher Marlowes Faustus fra stykket med samme

tittel i 1592, vet at han gjør en avtale med djevelen for å oppnå all verdens opplevelser og kunnskap, aner ikke Macbeth verken hvem heksene er, hva de vil med ham eller hva han selv ønsker å gjøre når han blir konge. Og mens Faustus blir skuffet over at verden ikke lever opp til forventningene hans, blir Macbeth bare full av nihilisme og tomhet. Det er derfor han kommer med det kjente utsagnet om at

Life is but a walking shadow
A poor player – a tale told
By an idiot, full of sound and fury,
Signifying nothing

Det er blandingen av *Macbeths* mørke vilje til å handle sammen med den åndelige ambivalensen og usikkerheten som er så skremmende med denne karakteren, og det er det som gjør at vi som publikum blir så fulle av angst når vi ender opp med å identifisere oss med ham. Men hvorfor identifiserer vi oss med Macbeth når han er en såpass problematisk figur?

Noe av grunnen er at han tar så veldig stor plass. Lady Macbeth er også en sterk karakter, men hun forsvinner etter tredje akt og kommer bare tilbake en kort stund i en eksplosjon av fryktinngytende galskap. Det er Macbeth som er i sentrum. Det er han som får utsi en tredjedel av stykkets replikker, det er hans mørke hjerte vi som publikum skal vandre inn i, og det er her vi skal gjenfinne noe av oss selv – i en mer skremmende og underlig versjon. Det er ingen åndelig trøst å finne i *Macbeth*, og ikke en gang når hovedpersonen dør mot slutten av stykket får vi noen følelse av forløsning eller befrielse.

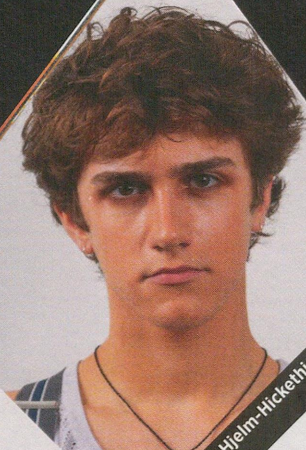
Det vi blir vitne til er nemlig en utforskning av forvirring og grensetilstand. Og den er så overveldende at når orden endelig blir gjenopprettet er det ikke nok. For vi har sett kvinner som oppfører seg som menn, menn som oppfører seg som kvinner, dolker som både finnes og ikke, trær som kan reise seg opp og gå, og menn som er født på unaturlig vis. For i *Macbeth* er «fail is foul and foul is fair» og slikt kaos er det ikke mulig å legge fra seg.

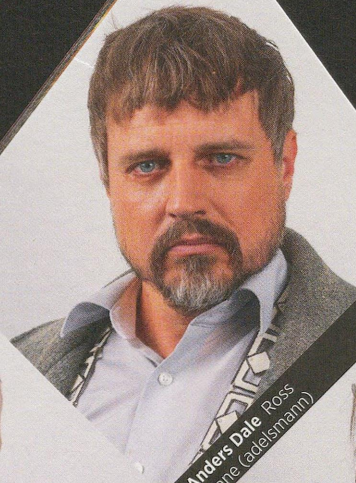

Sofie Chapman
Unge Ross sin kjerreste

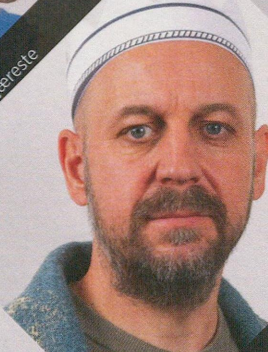
Noam Max Hjeltn-Hickethier
Unge Ross
sønn av Ross

Anders Dale Ross
Titane (adelsmann)

Leo Magnus de la Nuez Macbeth
Kongens general

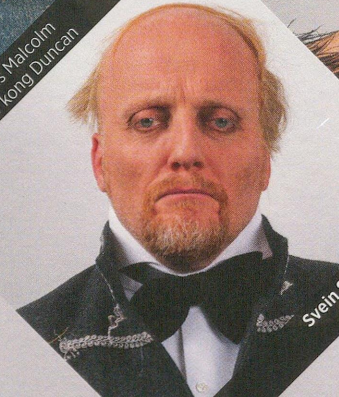
Øystein Martinsen Kong Duncan av Skottland

Binkie Male Prins Malcolm
Fostersønn av Kong Duncan

Mareike Wang Heks

Svein Solentes Seyton
Macbeths jener

Matias Kuoppala Kapteinen
Kaptein i Banquo's hæravdeling

MACBETH

AV WILLIAM SHAKESPEARE

PREMIERE 6. SEPTEMBER 2023 REGISSØR TYRA TØNNESSEN SCENOGRAF & KOSTYMEDESIGNER LEIKO FUSEYA
DRAMATURG MATILDE HOLDHUS LYSDESIGNER GEIR HOVLAND PÅ LYD/LYDDESIGN ARILD LÆGREID & TORBJØRN SOLUM - HOVEWEST AS
MASKØR JILL TONJE HOLTER & MIO EYFJORD OVERSATT & BEARBEIDET AV TYRA TØNNESSEN KOREOGRAF KRISTIN HJORT INAO
MUSIKALSK ANSVARLIG HELGA GUREN FOTO GRETHE NYGAARD GRAFISK DESIGN STIG HÅVARD DIRDAL

Alle kostymer og scenografi er tilvirket ved Rogaland Teaters verksteder. Forestillingsavvikling gjennomføres av Rogaland Teaters tekniske stab.

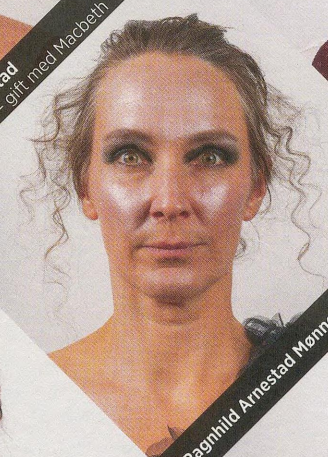
Helga Guren Heks

Freya Smordal Walker
Kapteinens kjerreste

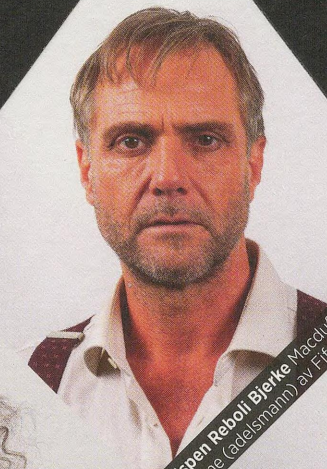
Mari Strand Førstad
Lady Macbeth - gift med Macbeth

Ragnhild Arnestad Mørmess Heks

Felix Strøm Ørbeck
Soldaten
Soldat i Macbeths hæravdeling

Espen Reiboli Bjørke Macduff
Thane (adelsmann) av Fife

Karl Bekete Steinland
Banco
kongens general og Macbeths venn

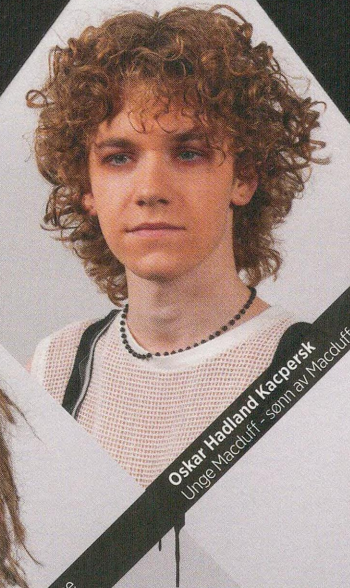
Frøya Iversen Hopsdal
Soldatens kjerreste

Ingrid Rusten Lady Macduff
Gift med Macduff

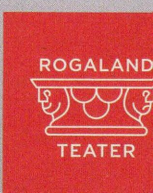
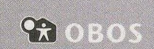

Johanne Veland Bakke Fleance
Sønn av Banco

Oskar Høiland Kacpersek
Ungel Macduff - sønn av Macduff

ConocoPhillips

DET SKOTSKE STYKKETS FORBANNELSE!

**PÅ KRYSS OG TVERS AV TEATRE RUNDT OMKRING
I VERDEN ER «DET SKOTSKE STYKKETS»
FORBANNELSE EN VELKJENT OVERTRO.
TEATERFOLK AVSTÅR FRA Å SI ORDET "MACBETH"
AV FRYKT FOR STYKKETS OVERNATURLIGE KRAFT.
DET ER MED ANDRE ORD TEATERVERDENENS
NAVN-SOM-IKKE-MÅ-SIES-HØYT.**

På grunn av stykkets mystiske natur, ble overtroen og frykten for forbannelsen så dypt forankret i kulturen i teaterbransjen at det britiske tegnspråket ikke engang har et tegn for 'Macbeth'.

Legenden vil ha det til at skuespillere som opptre i en produksjon av Macbeth, eller til og med er eksternt assosiert med den, blir rammet av katastrofer og ulykker. Ikke desto mindre har det lyktes regissør Tyra Tønnessen å samle et ensemble av dødsforaktende og meget dyktige skuespillere til de mange krevende karakterrollene i Macbeth på Rogaland Teater!

Macbeth ble skrevet rundt 1606 av William Shakespeare i et forsøk på å imponere tidens regjerende monark, kong James I av England. Shakespeare valgte å legge handlingen til Skottland, James' hjemmebane, og i tillegg gi et nikk til kongens yndlingsfag demonologi. Det sies at James var besatt av bekjempelse av mørk magi og hekseri. Han skrev sågar en bok om emnet, som faktisk ble et særdeles populært verktøy for å identifisere hekser på 1600-tallet.

Shakespeare skrev derfor inn tre hekser i Macbeth,

med besvergelses som de skulle resitere. Ifølge de sorte magikerne var trylleformlene, besvargelsene og ingrediensene i eliksiren som ble brukt i stykket visstnok ekte hekseri. Det ble også påstått av fagfolk i svart magi at den ikoniske scenen der heksene brygger en trylledrikk mens de synger, var et ekte hekseritual.

Derfor tror mange at avsløringen av heksenes trolldom var det som førte til at det ble kastet en forbannelse over stykket. Forbannelsen var tilsynelatende et resultat av vreden til en sekt av hekser, som ble rasende over Shakespeares fremstilling av sine likesinnede i stykket og at han publiserte trylleformler til verden. Andre antyder at stykket ble forhekset på grunn av en ufullstendig trolldom i besvargelsene som ble brukt.

TILFELDIG? NEPPE...

Selv om det bare er overtro, har det uhyggelig nok vært en rekke uheldige hendelser knyttet til stykket, som ser ut til at troen på forbannelsen fortsetter.

De førnevnte sorte magikerne, som kastet forbannelsen over stykket og alle dets forestillinger,

traff spot on med sine besvergelses! Legenden sier nemlig at stykkets beryktede ulykke startet med den aller første fremføringen. En gutt ved navn Hal Berridge skulle ha rollen som Lady Macbeth i åpningsforestillingen 7. august 1606. Dessverre ble han rammet med plutselig feber og døde. Inn steppet Will selv i rollen som ladyen! Tilfeldig? Neppe....

Den førnevnte James I av England, ble ikke besynderlig imponert over det han så på scenen under Macbeth. Han ble også fornærmet på grunn av alle de voldelige scenene, noe som resulterte i forbud mot stykket. Og det var nok klokt ettersom det i en forestilling i Amsterdam i 1672 ble brukt en ekte dolk i scenen der Kong Duncan blir myrdet. Skuespilleren utførte altså gjerningen på ekte foran et lamslått publikum. Tilfeldig? Neppe...

Stykket ble skrevet om for å tone ned volden. Da det endelig ble gjenopplivet i London i 1703, opplevde England en av de voldsomste stormene i historien på premieredagen. Tilfeldig? Neppe...

Katastrofene knyttet til stykket fortsatte å hope seg opp og Macbeths ofre ble stadig flere. Det var Macbeth som ble fremført inne på Astor Place Opera House, New York i mai 1849, da en tvist mellom rivaliserende tilhengere av den engelske skuespilleren Macready og den ledende amerikanske Shakespeare-skuespilleren Edwin Forrest førte til et opprør utenfor teatret. Det endte med tjuetre dødsfall og hundrevis av sårede.

Tilfeldig? Nepe...

Det var også Macbeth Abraham Lincoln valgte å ta med seg ombord på River Queen ved Potomac-elven om ettermiddagen 9. april 1865. Presidenten leste passasjer høyt for en gruppe venner, passasjer som tilfeldigvis fulgte scenen der Kong Duncan blir myrdet. I løpet av en uke var Lincoln selv død av en morders hånd.

Tilfeldig? Nepe...

Helt opp til vår tid har Macbeths forbannelse herjet på ulike teatre. I 1988 ble Broadway-produksjonen med Glenda Jackson og Christopher Plummer rammet. Det resulterte i at produksjonen måtte

ha tre regissører, fem Macduffs, seks skift i ulike rollebesetninger, seks scenemestere, to scenografer, to lysdesignere, 26 anfall med influensa, avrevne leddbånd og lyskeskader. (Tallene varierer i enkelte rapporter.)

Tilfeldig? Nepe...

ELLER?

På 1600-tallet var et skuespill som viste trolddom og det okkulte et stort tabu. Og ideen om forbannelsen av Macbeth skyldtes sannsynligvis frykten og uroen som oppstod i publikum, som på denne tiden i stor grad var påvirket av kirken.

Den aller første tragedien som skjedde, dvs. døden til skuespilleren som skulle spille Lady Macbeth, viser seg å ha vært falske rykter. Max Beerbohm, en tegneserieskaper og kritiker, hadde utilsiktet spredt denne myten som en spøk på 1800-tallet, men da han innså at alle trodde på ham, fortsatte han å fortelle historien som om den var ekte.

Og faktisk er det også noen veldig logiske forklaringer på (noen av) dødsfallene og ulykkene.

I mange teaterforestillinger skjer det uhell, både i løpet av prøve- og spilleperioden (det er dog blitt veldig mye bedre pga fokus på HMS). Men de mange slåsskamper og mørke områder på scenen har ført til at mange ulykker skjedde på grunn av uforsiktighet.

Når man tar med at Shakespeare og *Macbeth* var og er spesielt populært å sette opp på teatre over hele verden, og med viten om at skuespillet har eksistert i over fire århundrer, må vi anta at det har skjedd uhell opp gjennom historien uten at en forbannelse er involvert.

HVIS UHELLET ER UTE

Hvis du tilfeldigvis forsnakker deg og sier det forbudte M-ordet høyt når du er i teatret, kan det være en god ide å iverksette umiddelbare tiltak for å fjerne forbannelsen. Dette for å unngå at produksjonen som er i gang eller i ferd med å settes opp ikke tar skade.

Den mest kjente måten er at du forlater scenerommet, snur deg tre ganger til høyre, spytter i bakken eller over hver skulder, og banker på døren

til scenerommet og ber om tillatelse til å komme inn igjen. Variasjoner innebærer å forlate teatret helt for å utføre ritualer og si det styggeste ordet du kan tenke deg før du banker på og ber om tillatelse til å komme inn igjen. Noen sier at du også kan forvise ondskaper forårsaket av forbannelsen ganske enkelt ved å rope en strøm av uanstendigheter eller mumle uttrykket "Tre ganger rundt sirkelen bundet, ondskaper synker ned i bakken." Eller du kan henvende deg til Will selv for å få hjelp og rense luften med et sitat fra Hamlet.

Nå har du fått et innblikk i forbannelsen av Det skotske stykke, og det opp til deg om du vil tenke at dette bare er overtro eller om det rent faktisk er et ekte forhekset skuespill. Men ikke utfordre skjebnen ved å ta forbannelsen for gitt...

Stephen Reese

MACE